

dr hab. Andrzej Ładyżyński, prof. UW.

Wrocław, 21 grudnia 2023 r.

Instytut Pedagogiki
Uniwersytet Wrocławski
członek komisji habilitacyjnej

Recenzja osiągnięć

Pani dr Ewy Sowy-Behtane ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika

1. Najważniejsze fakty z życiorysu zawodowego Kandydatki

Pani dr Ewa Sowa-Behtane ubiegająca się o nadanie stopnia doktora habilitowanego przedstawiła komisji habilitacyjnej do oceny swój udokumentowany dorobek. Dokonując analizy rozwoju zawodowego Pani dr E. Sowy-Behtane, pragnę zwrócić uwagę na Jej interdyscyplinarne przygotowanie w zakresie nauk społecznych pedagogiki oraz socjologii. Treści zawarte w autoreferacie przynoszą również informacje o realizowanych aktualnie studiach psychologicznych. Droga edukacyjna Habilitantki wskazuje na Jej ciekawość poznawczą i gotowość doskonalenia zawodowego oraz stałego poszerzania perspektyw. Pani E. Sowa-Behtane ukończyła studia magisterskie na Uniwersytecie im. Jana Kochanowskiego w Kielcach (2005). Dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki uzyskała w Uniwersytecie Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (2013) na podstawie rozprawy doktorskiej pt.: *Wartości deklarowane przez młodzież należącą do subkultur (na podstawie badań przeprowadzonych wśród subkultury hip-hop, techno oraz szalikowców)* przygotowanej pod kierunkiem pani prof. dr hab. Marii Nowickiej-Kozioł. Habilitantka legitymuje się również dyplomem magistra socjologii w specjalności psychosocjologii rozwoju osobowego. Uzyskała go w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie (2017). Rozwój edukacyjny jest ukierunkowany w obszarze nauk społecznych, co daje szerokie podstawy pod badania stające się przestrzenią eksploracji naukowych Pani doktor. W kilku jednostkach naukowych Habilitantka pracuje nieprzerwanie od roku 2008, przy czym na podstawie umowy o pracę w Akademii Ignacjanum (od 2012 r. – nadal) oraz w Uniwersytecie Jagiellońskim (od 2021 r. – nadal). Tych miejsc pracy jest dość dużo, ale rozumiem je jako poszukiwanie przez Habilitantkę swojej własnej drogi. Ponadto z

wykazu zaangażowań Pani doktor wnosić należy, że daje się z Nią współpracować w wielu dziedzinach, a pracodawcy to doceniają i chętnie angażują, wyznaczając Jej do realizacji ważne zadania.

Z przedstawionej przez Habilitantkę dokumentacji wynika, że wcześniej nie ubiegała się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

W swej działalności zawodowej oraz społecznej Pani dr E.Sowa-Behtane wykorzystuje własną wiedzę oraz doświadczenia. Podejmuje organizację spotkań, poradnictwo, szkolenia. Występuje w roli eksperta, działaczki społecznej oraz pomocowej, związanej z małżeństwami oraz rodzinami o proveniencji wielokulturowej. To z kolei stanowi dobry grunt pod podejmowane przez Nią badania empiryczne.

2.Ocena osiągnięć naukowych Habilitantki

- **Osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę ubiegania się o nadanie stopnia dra habilitowanego:** *Znaczenie różnic kulturowych w kobiecym obrazie funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, Kraków 2021.

- Dane naukometryczne osiągnięć Habilitantki:

Poniżej dokonuję oceny dorobku Habilitantki. Zacznę od ich zestawienia.

Habilitantka wykazuje:

Osiągnięcia naukowo-badawcze Habilitantki:

1- monografię wskazaną jako główne osiągnięcie

Wykaz aktywności naukowej Habilitantki:

3 – monografie w dorobku autorskim (poza habilitacyjną)

27- rozdziałów w monografiach w języku polskim oraz angielskim

3– członkostwa w redakcjach naukowych monografii

13 - artykułów w czasopismach znajdujących w czasopismach naukowych

41- referatów wygłoszonych na konferencjach międzynarodowych i krajowych naukowych

1 - wykład plenarny,

15 – udziałów w komitetach naukowych i organizacyjnych konferencji

4 - zrealizowane projekty

1 – projekt w trakcie realizacji

3 - członkostwa w międzynarodowych i krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych

1- staż w instytucjach naukowych

15 - recenzji rozpraw naukowych

6- uczestnictw w programach europejskich i międzynarodowych

12- udziałów w zespołach badawczych

1- udział w zespołach eksperckich i konkursowych

Cytowania

6 -Web of science (w tym autocytowania 0)

67 - Google Scholar (w tym autocytowania 8)

Indeks Hirscha

1- Web of science

4 - Google Scholar

- Informacja o liczbie publikacji naukowych, monografii i rozdziałów autorstwa lub współautorstwa Kandydatki:

Habilitantka legitymuje się 48 publikacjami z okresu dekady 2013-2023, czyli już po uzyskaniu doktoratu. To daje przyzwoitą średnią roczną – prawie 5 publikacji. Dorobek ten jest osadzony w kilku grupach tematycznych. Znajdują się tu publikacje znaczące – monografie w liczbie 3 (poza habilitacyjną), redakcje monografii wieloautorskiej w języku polskim(3) w języku angielskim(1), artykuły w monografiach naukowych w języku polskim(20), w języku angielskim(7), redakcje naukowe pozycji monografii wieloautorskich w języku polskim(3), w języku angielskim(1).

Dorobek Ocenianej obejmuje 18 projektów badawczych, w których po połowie Habilitantka pełniła funkcje kierownika oraz wykonawcy. Ma na swoim koncie udział w 42 (w tym w 25 po uzyskaniu stopnia doktora) konferencjach naukowych, co również uznać należy za wynik bardzo dobry.

Zestawiając swoje osiągnięcia naukowe Habilitantka podzieliła je na pięć grup tematycznych. Pierwszą stanowiła monografia stanowiąca podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego – została omówiona poniżej.

- Informacja o najważniejszych czasopismach, w których Kandydatka publikowała:

Swoje teksty umieściła Habilitantka głównie czasopismach o zasięgu krajowym o dobrej

renomie takich jak np.: „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, „Kultura – Społeczeństwo - Edukacja”. Trzy spośród tekstów opublikowała w macierzystej uczelni w czasopiśmie „Studia Paedagogica Ignatiana” oraz trzy w czasopismach dostępnych w sieci.

- Informacja o roli Kandydatki w pracach współautorskich:

Habilitantka potrafi podejmować współpracę w ramach wspólnych przedsięwzięć naukowych. Trudno jednoznacznie wskazać Jej rolę. Doceniam jednak istnienie takich opracowań. Pani dr była współautorką/redaktorką w trzech monografiach (1 w języku angielskim, 2 w języku polskim). Jedna z nich była opublikowana na Uniwersytecie w Mostarze (2018). Dwie pozostałe wydano nakładem Wydawnictwa Naukowego Ignatianum w Krakowie (2018). Ponadto była współautorką (współ z A.Knapik-Stefaniuk) dwóch rozdziałów w monografiach naukowych wydanych w Seville (2020).

- Ocena głównego osiągnięcia naukowego:

Praca pod tytułem: *Znaczenie różnic kulturowych w kobiecym obrazie funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych* (Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum, Kraków 2021, ss. 356) zostało wskazane jako główne osiągnięcie Pani dr E.Sowy-Behtane. Rozprawa stanowi dzieło ważne w obszarze badań familiologicznych, zwłaszcza związanych z funkcjonowaniem małżeństw oraz rodzin wielokulturowych. Stanowi próbę oryginalnego spojrzenia - z perspektywy pedagogicznej - na problematykę rozwoju i funkcjonowania bliskich związków, a do takich niewątpliwie należy małżeństwo, pomiędzy przedstawicielami różnych kultur.

Struktura formalna

Autorka dzieło swe komponuje w sposób „klasyczny”, charakterystyczny dla monografii naukowych tworzonych w zakresie nauk społecznych. Rozprawa składa się ze wstępu, części teoretycznej złożonej z trzech rozdziałów, rozdziału metodologicznego, rozdziału empirycznego, zakończenia, refleksji, trudności i uwag krytycznych ukazywanych z perspektywy badaczki. Praca zawiera ponadto bibliografię, spis tabel, aneks, indeks osób.

Praca w części zasadniczej liczy 342 strony, a łącznie z dodatkami 356. Struktura w przedstawionym układzie jest przejrzysta oraz merytorycznie uzasadniona. Prezentuje naturalną ciągłość logiczną.

Ocena merytoryczna przedstawionej rozprawy

Część teoretyczna

Wstęp do rozprawy liczy 10 stron. Autorka prezentuje w nim swój własny dotychczasowy dorobek naukowy oraz praktyczny. Objawia się w nim jako Badaczka wierna swoim zainteresowaniom badawczym, które z pasją realizuje. Charakteryzuje strukturę rozprawy oraz jej podstawy metodologiczne. W przedstawionej formie *Wstęp* stanowi właściwe wprowadzenie w problematykę badań.

Rozdział I *Teorie małżeństwa i rodziny* rozpoczyna Habilitantka od zaprezentowania małżeństwa jako subsystemu rodziny. W dwóch kolejnych podrozdziałach koncentruje się na funkcjach realizowanych w ramach małżeństwa oraz wspólnoty rodzinnej, a także na czynnikach, od których zależy jej trwanie. Rozdział ten zamyka charakterystyką modelu współczesnej rodziny. To rozdział zwarty, przejrzyste napisany, osadzony w interdyscyplinarnej literaturze przedmiotu.

W **rozdziale II** zatytułowanym: ***Małżeństwa i rodziny wielokulturowe – podstawowe zagadnienia definicyjne*** Habilitantka ukazuje małżeństwa wielokulturowe, definiując ich istotę, omawiając dobór diad wielokulturowych, a także charakteryzując systemy rodzinne tworzone przez osoby ze środowisk odmiennych kulturowo. Rozdział ten Autorka kończy przeglądem zagranicznych oraz polskich badań nad problematyką małżeństw oraz rodzin wielokulturowych. Również tę część tworzy w oparciu o szeroki przegląd zróżnicowanej literatury; pedagogicznej, psychologicznej, socjologicznej. To sprawnie napisana partia rozprawy łącząca wiedzę teoretyczną z raportami krajowych oraz zagranicznych badań.

Rozdział III *Funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych* to najobszerniejsza część „teorii”. W pierwszym z podrozdziałów Autorka podejmuje rozważania na temat podstawowych pojęć: kultura, akulturacja, Inny, wielokulturowość. Ukazuje małżeństwa wielokulturowe jako wskaźnik otwartości społeczeństwa oraz integracji imigrantów. Trzeci podrozdział koncentruje się na tożsamości wielokulturowej, międzykulturowej, transkulturowej. Szczególny nacisk kładzie Autorka na aspekt kształtowania tożsamości kulturowej dzieci poprzez socjalizację oraz wychowanie. Ukazuje konflikty kulturowe oraz strategie radzenia sobie z nimi. Rozdział ten zamykają treści odnoszące się do czynników ryzyka oraz chroniących w małżeństwach i rodzinach wielokulturowych. Za wartościową warstwę tego rozdziału uznać należy dualne, dwoiste podejście do omawianych zagadnień, akcentujące zalety, jak również zagrożenia tworzenia związków międzykulturowych. Treść ostatniego podrozdziału budzi we mnie również nieco

zainteresowania i prowokuje pytania. Aż pragnęłoby się podzielać optymizm Autorki wyrażający się w przyjęciu na potrzeby badań teorii rozwojowych zakładający, że *związki międzykulturowe, które są urozmaicone występowaniem dwukulturowości, poszerzają horyzonty obu partnerów, mogą otwierać przed małżonkami, nowe ciekawe perspektywy* (s.190). Również rodzi się pytanie o to swoiste pozytywne przedzałożenie do badań Habilitantki, że cytując dalej Autorkę: *W związkach takich zazwyczaj występuje wyższy poziom akceptacji, tolerancji oraz szacunku, więcej możliwości zdobywania wiedzy i rozwoju, wyższy poziom „witalności” życia rodzinnego* (s.190). Tak być może, ale to wymaga empirycznej weryfikacji. Ponadto ten przywołany, przez Autorkę *wyższy poziom, czy więcej możliwości* tzn. wyższy od kogo, czego? Więcej możliwości niż? Rozumiem, że chodzi Jej prawdopodobnie o związki monokulturowe. Ale one również posiadają zalety niedostępne małżeństwom wielokulturowym. I już żeby domknąć tę część, przytaczam słowa Habilitantki: *uczucia zakochania, zauroczenia czy miłości są uczuciami ponad jakimikolwiek podziałami* (s.190). Również i tu moglibyśmy pewnie uzyskać konsensus, tym niemniej życie w związku międzykulturowym wykracza zdecydowanie również poza miarę uczuć, a odnosi się do postaw, wartości, tradycji, wzorców społecznych i kulturowych itp. Dodatkowo nieco komplikuje sprawę to, że passus prawie o tej samej treści znajduję również w części poświęconej wnioskowi (s.284). Zatem przedzałożenie i wniosek/wnioski się tu pokrywają.

Podsumowując część teoretyczną stwierdzam, że jest to przemyślana, usystematyzowana oraz tworząca spójny obraz funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych. Bogata jest jej treść. Poza przywołanym powyżej wątkiem koresponduje z przejrzystością przekazu. Objętość rozdziałów teoretycznych mieści się w „klasycznych standardach”. Habilitantka ukazuje w swej pracy nowe, nieznanie szerzej poznawczo zagadnienie.

Metodologia pracy

Część metodologiczną rozprawy stanowi rozdział IV, zatytułowany: **Zagadnienia metodologiczne badań własnych**. Na 18 stronach przedstawia Autorka swój sposób podejścia badawczego. Charakteryzuje wybrany przez siebie paradygmat interpretacyjny. Doktorantka określa przyjęte cele badawcze: teoretyczny oraz praktyczny. Zasadniczo prawidłowo formułuje problemy badawcze, zarówno główne, jak i szczegółowe. Każdy spośród nich osadza w przyjętych przez siebie teoriach. W dwóch przypadkach, w pytaniach nr 2 i 3, choć ich brzmienie nie budzi zastrzeżeń, istniała możliwość zamiast: 2. *W jaki sposób prezentowało się „pole wybieralności” małżonków?* zapytać wprost np.: *Jakie zmienne*

tworzyły „pole wybieralności” małżonków. Podobnie w pytaniu trzecim przybierającym formę: *Jakie są postawy małżonków wobec innej kultury?* Można było zapytać: *Jakie są postawy małżonków wobec kultury (reprezentowanej) przez partnera życiowego?* Wiem jednak, że na tym etapie moje rozważanie posiada charakter – w najbardziej popularnym rozumieniu tego pojęcia – akademickim a wskazuje jedynie na możliwości istniejące w przeszłości. Może ewentualnie przy wznowieniach i uzupełnieniach monografii mogłyby posiadać jakieś znaczenie.

Dokonany tu wybór strategii jakościowej jawi się jako w pełni adekwatny. Uwzględnia bowiem pragnienie Badaczki, by poznać zjawisko w dużym stopniu delikatne, odnoszące się do kwestii uznawanych w społeczeństwie za prywatne, a obszarowo nawet intymne. Wybór tej strategii umożliwia dotarcie w „głąb” przeżyć oraz doświadczeń badanych kobiet funkcjonujących w związkach wielokulturowych. Metodą stało się studium przypadku, techniką wywiad, a narzędziem częściowo ustrukturyzowany kwestionariusz. Autorka sugeruje, że *zastosowano w nim wyłącznie pytania o charakterze otwartym*(s.200). Recenzent dodałby, że prawie wyłącznie. Sam kwestionariusz ocenia jako narzędzie przemyślane i dające możliwości wnikliwego badania różnorodnych danych jakościowych. Narzędzie przed zastosowaniem zostało przez Habilitantkę wstępnie zweryfikowane, choć sposób sprawdzenia narzędzia badawczego na próbie osobowej złożonej z samej Badaczki stanowił dla mnie rozwiązanie dosyć oryginalne.

Wątpliwości nie budzi celowy dobór próby badawczej. W tym przypadku stanowią go wyselekcjonowane osoby badane (kobiety), spełniające kryteria doboru. Do rekrutacji próby badanej wykorzystano sieci społeczne, zastosowano metodę „kuli śnieżnej”. Badania przeprowadzono w czterech polskich miastach oraz za pośrednictwem komunikatorów internetowych. Próba badana składa się z 31 kobiet, choć założeniem Badaczki było pozyskanie do badań również mężczyzn. Ale to się nie udało, gdyż żaden z nich nie podjął tego wyzwania. Nie deprecjonuje to badań i ich wyników, ale implikuje pytania. Obraz związków otrzymany w wyniku eksploracji badawczych jest generalnie bardzo pozytywny. Mężczyźni jawią się jako zaangażowani, tolerancyjni i otwarci. I przy tych ich cechach, nie udaje się ich pozyskać do badań. Zastanawiałem się jaka dynamika oporu miała tu miejsce. Odpowiedzi na moje zaciekawienie dostarcza zarówno treść Autoreferatu jak i **Zakończenia** opracowania.

Podsumowując rozdział metodologiczny stwierdzam, że w sposób przejrzysty zaprezentowano tu proces postępowania badawczego, jasno przedstawiono co staje się

zamiarem prac i działań w części empirycznej, precyzyjnie zakreślono problematykę badawczą. W sposób jasny określono cel oraz sprecyzowano drogę do jego osiągnięcia.

Realizacja projektu badawczego

Część empiryczna recenzowanej pracy mieści się w **Rozdziale 5**, zatytułowanym: ***Znaczenie różnic kulturowych w kobiecym obrazie funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych – wyniki badań własnych.*** Stanowi on zasadniczą część pracy. Tu adekwatnie do pytań problemowych Autorka ukazuje poszczególne aspekty różnic kulturowych dla funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych. Na 31-osobowej grupie kobiet wnikliwie, ze starannością ujawnia pola ich doświadczeń oraz osobistych ocen. Narracja Habilitantki jest wyważona, egzemplifikowana trafnie dobranymi cytatami zaczerpniętymi z opowieści kobiet. Uchwycono tu całą problematykę określoną w wyznaczonych problemach badawczych. Wywiady stały się okazją do refleksji Badaczki, jak również dla osób badanych. Prezentuje tu poszczególne problemy związane z życiem wspólnym kobiet oraz ich cudzoziemskich mężów. Relacjonowane doświadczenia badanych kobiet ukazują obrazy życia w sytuacji wielokulturowości. Habilitantka snuje swą narrację, bogato inkrustując swą opowieść cytowaniami z wywiadów.

Część empiryczną zamyka wnioskami z badań, odnosząc je w dyskusji do koncepcji teoretycznych innych uczonych. Za cenną uznać należy tu część opracowania poświęconą postulatом pedagogicznym. Wywiedzione z wniosków oraz z osobistej praktyki Pani E.Sowy-Behtane obejmują szereg propozycji, które ułatwiłyby funkcjonowanie małżeństw i rodzin wielokulturowych. Obejmują one kilka istotnych obszarów życia: wsparcie, edukację, komunikację czy dialog międzyreligijny.

Rozprawę zamyka ***Zakończenie*** z podtytułem ***Refleksje, trudności i uwagi krytyczne z perspektywy badacza.*** Tę część uznaję, za istotne dopełnienie monografii. Znajduje tu bowiem przekonujące uzasadnienie wyboru do badań jedynie kobiet, wyjaśnienie „zawężenia” próby badanej do małżeństw stworzonych z mieszkańcami Afryki Północnej. Wy tłumaczenie przyjmuję, choć rzeczywiście próba badana jest w konsekwencji nieco ograniczona.

Sposób prowadzenia narracji oraz techniczne aspekty opracowania

Praca jest napisana bardzo staranną, komunikatywną polszczyzną. Czyta się ją z dużą przyjemnością. Bibliografia pracy jest bardzo bogata. Szacunkowo stwierdzam, że obejmuje ok. 400 publikacji. Przeważa literatura polskojęzyczna, choć zamieszczono tu kilkanaście publikacji zagranicznych. Cechuje ją duża różnorodność oraz wielodyscyplinarność.

Podsumowanie oceny rozprawy habilitacyjnej

Rozprawa jest interesująca poznawczo. Posiada – w przekonaniu recenzenta wagę naukową oraz znaczenie społeczne. Wyników badań nie można wprawdzie uogólniać, ponieważ Doktorantka bada fenomeny, a nie prawidłowości statystyczne. Ale czyni to skutecznie. Grupa badana posiada cechę jednorodności. Badane kobiety tworzą związki z mężczyznami jednego kręgu kulturowego. Tym niemniej ten wycinek uznaję za ważną próbę, na polskim gruncie pedagogicznym eksploracji związków wielokulturowych.

Pragnę podkreślić rzetelność realizacji rozprawy. Wyważona jest forma prezentacji własnych wyników badań naukowych. Habilitantka w twórczy i oryginalny sposób przedstawia i rozwiązuje postawiony przed sobą problem naukowy. Osiąga w moim przekonaniu postawione przed sobą cele teoretyczny oraz praktyczny. Łączy doświadczenie autobiograficzne, zaangażowanie i zacięcie badawcze, z wrażliwością pozwalającą ze swobodą poruszania się w obszarze skomplikowanych badań jakościowych, delikatnej ich materii jaką stanowi małżeństwo wielokulturowe. Może nie do końca przekonuje mnie entuzjazm, czy może raczej afirmująca postawa Habilitantki dla związków wielokulturowych. Składam to jednak na karb własnej niewiedzy oraz braku doświadczeń w tym zakresie. Przeżycia autobiograficzne Habilitantki oraz wynikające z badań empirycznych wnioski są inne i nie mam prawa ich kwestionować. Skłania mnie to raczej do refleksji w jaki sposób badania obszarów bliskich realiów własnego życia badacza wpływają na poznanie badanych zjawisk oraz procesów. Z jednej bowiem strony pozwalają – zwłaszcza w badaniach o charakterze jakościowym – dobrze rozeznawać rzeczywistość, z drugiej mogą również stanowić ograniczenie, polegające na pragnieniu odniesienia się do własnego doświadczenia i uniwersalizacji go na szerszej próbie.

W ogólnej ocenie recenzowanej dysertacji stanowiącej główne osiągnięcie naukowe w przewodzie habilitacyjnym Pani dr E.Sowy-Behtane mogę stwierdzić, że jest to studium zagadnień dotyczących różnic kulturowych małżeństw oraz rodzin prezentowanych z perspektywy kobiet. To ważna książka w pedagogice oraz naukach społecznych. Przeczuję, że praca stanowić będzie ważną publikację i będzie miała duże znaczenie dla czytelników zainteresowanych związkami wielokulturowymi, a sądzę że ilość par i rodzin tego typu będzie wzrastała.

Habilitantka posiada – bez wątpienia – przygotowanie warsztatowe do prowadzenia badań oraz kierowania badaniami podejmowanymi przez innych. Rozprawa habilitacyjna i

zaprezentowane w niej rozwiązanie dostarcza wystarczających argumentów wskazujących na potencjał Habilitantki oraz możliwości dalszego rozwoju.

- Informacja o spełnieniu przez Kandydatkę kryterium dotyczącego wykazania się istotną aktywnością naukową:

Pani dr E.Sowa-Behtane swój rozwój naukowy mieści w ramach trzech subdyscyplin: I. pedagogice rodziny, II. pedagogice międzykulturowej, III. pedagogice społecznej. W biografii zawodowej Habilitantki na uwagę zasługuje czynne (po)łączenie działalności badawczej z praktyką społeczną. Ze znaczących zaangażowań wyakcentować należy fakt, że Kandydatka była inicjatorką i wieloletnią prezeską Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych. Stowarzyszenie prowadziło pod Jej kierunkiem szereg działań i inicjatyw.

Nurt badań w obrębie pedagogiki rodziny

Drugą grupę stanowiły projekty oraz opracowania lokalizowane przez Habilitantkę w obrębie subdyscypliny *pedagogika rodziny*. Tu Pani doktor zajęła się badaniem funkcjonowania małżeństw i rodzin wielokulturowych w warunkach polskich. Podjęła także działalność praktyczną na rzecz Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych. Zainteresowania naukowe Habilitantki wiążą się ściśle z jej doświadczeniem życiowym. Jak sama mówi o sobie: *Urodziłam się w rodzinie imigranckiej w Niemczech, gdzie spędziłam swoje dzieciństwo*. Zaangażowała się w działalność Stowarzyszenia Rodzin Wielokulturowych, w poradnictwo i pomoc cudzoziemcom. Stała się ekspertką w tych obszarach pracy. Od działalności praktycznej przeszła do realizacji projektów badawczych. W zasadzie oba nurty zaangażowań toczą się u niej równolegle. I tak zaczęła Habilitantka eksplorować sposoby spędzania czasu wolnego przez przedszkolaków z rodzin wielokulturowych oraz związków międzykulturowych. Owocem poszukiwań w tej fazie rozwoju naukowego była monografia poświęcona rodzinom wielokulturowym (Kraków 2016). Publikacja Habilitantki ukazała rodziny wielokulturowe na tle literatury polskiej oraz światowej, scharakteryzowała małżeństwa binacjonalne oraz skupiła się na pomocy niezbędnej dla rodzin tego typu. Opracowanie to stanowi - jak sądzę - ważną publikację wprowadzając problematykę rodziny wielokulturowej w obszar zainteresowania polskich badaczy. Monografia ta stanowi podstawę do rozwinięcia późniejszych badań empirycznych przez samą Autorkę. W publikacji tej zwróciłbym uwagę na to, że tytuł rozdziału drugiego w spisie treści brzmiący: *Małżeństwa binacjonalne*, już na kartach książki przyjmuje formę: *Małżeństwa binacjonalne*

w *badaniach polskich*. Tę różnicę wskazuję jedynie na marginesie, doceniając jednak domknięcie przez dr E.Sowę-Behtane pewnego wczesnego etapu własnych poszukiwań opracowaniem o charakterze monografii i tworzącym bazę do dalszych eksploracji badawczych. Następnie Autorka poddała porównaniu funkcjonowanie małżeństw monokulturowych (polskich) oraz małżeństw binacjonalnych, zawartych przez małżonków wywodzących się z odmiennych kultur, tradycji, języków, religii i ras. Badała małżeństwa dwunarodowościowe w kontekście kryzysu systemu wartości. To z kolei doprowadziło Panią doktor do myślenia o konieczności wsparcia rodzin wielokulturowych poprzez poradnictwo, później także do refleksji w stronę/rzecz profilaktyki szkolnej rodzin odmiennych kulturowo, recepcji kultury obcej i przez Polki tworzące małżeństwa binacjonalne, a także rodzin wielokulturowych w sytuacji konfliktów i zagrożeń. Poświęciła uwagę asertywności, jako ważnej kompetencji małżonków w rodzinach wielokulturowych. Zainteresowała się kwestiami wychowania do wartości w rodzinach wielokulturowych, funkcjonowaniem dzieci z rodzin wielokulturowych w szkołach polskich, jakością wielokulturowych związków małżeńskich oraz polem wybieralności małżonków w małżeństwach międzykulturowych. Aktywność naukowa lokalizowana w obrębie pedagogiki rodziny zaowocowała udziałem dziesięciu ogólnopolskich oraz międzynarodowych konferencji naukowych.

Nurt badań w obrębie pedagogiki międzykulturowej

Równolegle realizowanym obszarem zaciekawienia Habilitantki były eksploracje edukacji międzykulturowej. Rozpoczęła je od poszukiwania odpowiedzi na pytania o rolę pedagoga społecznego w edukacji wielo-, między-, oraz transkulturowej. W kolejnych badaniach zajęła się edukacją międzykulturową charakteryzując kultury: afrykańską, arabską, polską oraz rosyjską. Pisała o edukacji międzykulturowej w Polsce poszukując dobrych praktyk w tym zakresie, promując ideę przedszkola i szkoły wielokulturowej. Wynikami swoich refleksji badań dzieliła się na dziewięciu - głównie międzynarodowych - konferencjach naukowych.

Nurt badań w obrębie pedagogiki społecznej

Kolejna grupa badań i publikacji została osadzona przez Habilitantkę w nurcie pedagogiki społecznej. Tu zaciekała się integracją cudzoziemców w Polsce w opiniach ich życiowych partnerek. Opisała model integracyjny cudzoziemców w Polsce, charakteryzując zjawisko migracji oraz włączanie społeczne cudzoziemców mieszkających w naszym kraju.

Zajęła się problematyką aktywizacji społecznej oraz bezpieczeństwem cudzoziemców mieszkających w Polsce. Babadała integrację społeczną imigrantów żyjących w związkach małżeńskich z obywatelami Polski. Szukała metody wspomagania imigrantów w procesie integracji. Tu jako przedmiot badań obrała metodę animacji. Napisała tekst dotyczący integracji imigrantów ze społeczeństwem przyjmującym. Wynikami swoich badań sytuowanych w obrębie pedagogiki społecznej dzieliła się ze środowiskiem naukowym na sześciu konferencjach naukowych.

Nowe perspektywy badawcze

Habilitatka widzi przed sobą nowe perspektywy badawcze. Pragnie rozwijać się naukowo, uczestniczy w nowym projekcie. Powiedziałbym, że jest otwarta na nowe perspektywy badawcze. W Pani doktor, nie tyle „drzemie niespokojny duch”, ile raczej Jej ciało i umysł wciąż tętnią nienasyconą potrzebą doznań edukacyjnych i rozwojowych. Widać to choćby w dynamice kształcenia i doskonalenia zawodowego. Rozpoczęła jako pedagożka, kontynuowała jako socjolożka a obecnie jest studentką studiów psychologicznych.

Podsumowując tę część oceny weryfikującej spełnianie przez Kandydatkę kryterium istotnej aktywności naukowej mogę stwierdzić, że Jej dorobek w tej sferze, zarówno w wymiarze ilościowym, jak również jakościowym pozwala ocenić postępy i rozwój Habilitantki zdecydowanie pozytywnie. Wyraźnie interesują Ją konteksty społeczne i kulturowe funkcjonowania małżeństw, rodzin oraz dzieci ze środowisk wielokulturowych. Dostrzegam tu ciągłość oraz kontynuację realizacji zainteresowań badawczych. Habilitatka rozwija i poszerza obszary swego naukowego zaciekawienia. Pracuje systematycznie, prezentuje wyniki swoich badań w środowisku innych uczonych. W podejmowanych eksploracjach badawczych służy Jej ponadto wieloprzeciwkowe przygotowanie zawodowe.

Ocena osiągnięć dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę Habilitantki:

Osiągnięcia dydaktyczne Habilitantki wiążą się z kształceniem studentów. Dr E. Sowa-Behtane to dydaktyczka zaangażowana. Prowadzi przedmioty wiążące się z Jej głównymi polami zainteresowań naukowych, więc mamy tu do czynienia ze spójnością obu obszarów

działań nauki oraz dydaktyki. Sześciokrotnie brała udział w formach mobilności w ramach programu Erasmus+. Jest promotorką sporej liczby prac dyplomowych: 25 prac magisterskich oraz 38 prac licencjackich, opiekunką praktyk studenckich, autorką programu studiów oraz opiekunem studentów przybywających na Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu (Akademii) Ignatianum w ramach programu Erasmus.

Osiągnięcia organizacyjne Habilitantki

W tym zakresie Pani dr E.Sowa-Behtane może pochwalić się całym spektrum podejmowanych działań, takich jak: pełnienie ważnych funkcji pełnomocników dwóch rektorów, uczestnictwem w szeregu zespołów, organizacji kilkunastu konferencji, warsztatów, działań promujących uczelnię: festiwali nauki.

Osiągnięcia popularyzujące naukę

Ten obszar zadań pracownika naukowego realizowała Habilitantka poprzez wykłady i referaty prezentujące Jej wyniki badań (7 wystąpień w latach 2016-2023). Obecnie bierze czynny udział w pracy stowarzyszeń (w 4 stowarzyszeniach w latach 2015-2023). Jest autorką kilkunastu publikacji internetowych (14), wywiadów radiowych i prasowych (4). Występuje w roli eksperta, członka komisji konkursowych, recenzenta prac naukowych (22 – recenzji nie wymienionych w dotychczas omówionym dorobku).

Nagrody rektorskie

Za swoją działalność Habilitatka otrzymała, w dwóch uczelniach 7 nagród rektorskich za działalność naukową, dydaktyczną oraz organizacyjną.

Podsumowując osiągnięcia o charakterze dydaktycznych, organizacyjnym oraz popularyzujących naukę stwierdzam, że również w tych istotnych w świecie akademickim obszarach Habilitantka zasługuje na zdecydowanie pozytywną notę. To aktywna i chętnie zaangażowana dydaktyczka, współpracownica samych rektorów uczelni, uczestniczka wielu zespołów pracowniczych oraz społecznych, organizatorka wielu przedsięwzięć naukowych oraz aktywna, otwarta popularyzatorka, nie stroniąca przez mediami. To laureatka wielu nagród rektorskich.

Podsumowanie i konkluzja

Śledząc drogę rozwoju naukowego Pani dr Ewy Sowy-Behtane dostrzegam systematyczny rozwój, wyrażający się w procesie nieustannej edukacji, w stałym pogłębianiu wiedzy pedagogicznej a także w podejściu interdyscyplinarnym w prowadzonych przez siebie eksploracjach. Zainteresowania Habilitantki są skupione na kilku pogłębionych, ale również bliskich sobie nurtach badawczych. Stwierdzam, że dorobek naukowo-badawczy, w sposób szczególny praca habilitacyjna posiada znamiona nowatorstwa, oryginalności oraz dojrzałości naukowej. Habilitanka dokumentuje ponadto posiadane umiejętności dydaktyczne, organizacyjne i popularyzatorskie. Spełnia wymagania stawiane kandydatom ubiegającym się o stopień naukowy doktora habilitowanego. W związku z tym popieram wniosek Pani dr Ewy Sowy-Behtane o nadanie Jej stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Andrzej Iodgypidz